
Open access

Open access (OA, česky otevřený přístup) je publikačním modelem, který se snaží docílit **okamžitého, bezplatného, trvalého a svobodného** online přístupu k výsledkům veřejně financované vědy a výzkumu.

Charakteristiky open access

- **okamžitý** = přístup k výsledkům má být zajištěn nejpozději ve chvíli, kdy je publikovaný (případně i před publikací – např. v preprintovém repozitáři), jde o přístup bez časového embarga
- **bezplatný** = přístup k výsledkům má být dostupný zdarma pro koncové uživatele
- **trvalý** = přístup má být zajištěn dlouhodobě – výsledky musí být archivovány
- **svobodný** = výsledky nemají být dostupné pouze ke čtení, ale měly by být zveřejněny tak, aby mohly být opětovně využité (např. díky publikování pod [svobodnou licencí](#))

Existují dva základní modely open access – [zelená](#) a [zlatá cesta](#).

Zelená cesta

Zelená cesta (green open access) je nadstavbou k tradičnímu způsobu publikování prostřednictvím vědeckých časopisů. Autor dále publikuje své články v časopisech s přístupem založeným na předplatném nebo v otevřených časopisech, ale zároveň plně texty ukládá a zpřístupňuje v otevřeném digitálním repozitáři (tzv. je **autoarchivuje**).

Rozlišujeme tyto **základní typy otevřených repozitářů**:

- **institucionální** = repozitář určité organizace, který zpravidla umožňuje ukládat a zpřístupňovat výsledky pouze členům dané organizace
příklad: [CERN Document Server](#)
- **oborový** = repozitář zaměřený na určitý obor nebo oblast, zpravidla umožňuje ukládat a zpřístupňovat výsledky buď členům dané oborové komunity nebo příslušné sdružující organizace
příklad: [arXiv.org](#) nebo [Pubmed Central](#)
- **multioborový** = repozitář bez omezení oborem či příslušností k určité organizaci
příklad: [Zenodo](#)

Pro nalezení **vhodného repozitáře ke zveřejnění svého článku** nebo k vyhledání oborové literatury mohou uživatelé využít databázi otevřených repozitářů [OpenDOAR \(Directory of Open Access Repositories\)](#).

Otevřený přístup k publikaci v případě zelené cesty tedy zajišťuje sám autor, nicméně je limitován tím, co mu dovolí zveřejnit vydavatel. Podmínky autoarchivace (zda může autor článek zveřejnit, jakou verzi a za jakých podmínek) jsou dány licenční smlouvou (často nazýváno jako License Agreement nebo Copyright Transfer Agreement).

Rozhodli jste se publikovat zelenou cestou? Podívejte se na [jednotlivé kroky](#).

Zlatá cesta

Zlatá cesta otevřeného přístupu (gold open access) je založena na publikování v recenzovaných otevřených vědeckých časopisech. V případě této cesty je otevřený přístup k publikaci zajištěn vydavatelem.

Rozlišujeme **3 základní typy otevřených časopisů**:

- **čisté otevřené časopisy** = kompletní obsah časopisu je otevřeně dostupný, náklady spojené s vydáváním nese vydavatel (např. univerzitní vydavatelství, vědecká komunita)
příklad: [Environmetrics](#) nebo [Global Health Research and Policy](#)
- **placené otevřené časopisy** = kompletní obsah časopisu je otevřeně dostupný, náklady spojené s vydáním článku nese autor – platí **publikační poplatek**; často je tento typ časopisů zaměřován za celou zlatou cestu. Publikační poplatky jsou zpravidla uznatelnými náklady ve výzkumných projektech
příklad: [PLoS ONE](#) nebo [Occupational Therapy International](#)
- **hybridní časopisy** = časopis je standardně dostupný předplatitelům, pouze vybrané články, kde si autor zaplatí **publikační poplatek**, jsou dostupné otevřeně
příklad: [Studies in History and Philosophy of Science Part A](#)

Časopisy dostupné zdarma po uplynutí embarga (časové prodlevy) nejsou považovány za otevřené (open access) – nespĺňují podmínku okamžitého přístupu.

Na myšlence placených otevřených časopisů začaly parazitovat nepoctiví vydavatelé a časopisy, souhrnně nazývaní **predátory**.

Pro nalezení **vhodného otevřeného časopisu ke zveřejnění svého článku** nebo k vyhledání oborové literatury mohou uživatelé využít databázi otevřených časopisů [DOAJ \(Directory of Open Access Journals\)](#).

Rozhodli jste se publikovat zlatou cestou? Projděte si [jednotlivé kroky](#) . **Autoři z Univerzity Karlovy mohou zároveň využít [slev na publikování u vybraných vydavatelů](#) .**

Veřejné licence

Aby publikace splňovala všechny [charakteristiky open access](#) , musí být mj. dostupná pro opětovné využití (re-use). K tomu se využívá licencování pod veřejnými licencemi, především mezinárodně známé [licence Creative Commons](#) (CC). Pomocí některé z nabízených 6 variant licencí CC může autor sdělit, jak má být nakládáno s publikovaným dílem a umožnit tak komukoliv užít dílo v rámci jasně stanovených podmínek.

V případě zlaté cesty je možnost volby veřejné licence dána buď obecnou politikou vydavatele, nebo je předmětem placené služby (v rámci [publikačního poplatku](#)). U zelené cesty záleží na smluvních podmínkách, které autor při publikování podepsal. Pokud je autor držitelem autorských práv, může článek v repozitáři vystavit pod veřejnou licenci. Nevíte-li, jakou licenci zvolit pro svou publikaci, využijte jednoduchou [aplikaci pro výběr vhodné licence](#) .

Užitečné zdroje

Informační materiály UK

Informační leták k OA (2018) – náhled (A4, PDF), toto dílo podléhá licenci [Creative Commons Uvedte původ-Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní](#) (CC BY-SA 4.0)

Knihy

DĚDIČOVÁ, Petra, Pavla RYGELOVÁ, Jiří MAREK, et al., DĚDIČOVÁ, Petra, Pavla RYGELOVÁ, Jiří MAREK a Jan SKŮPA, ed. *Otevřený přístup k vědeckým informacím: současný stav v České republice a ve světě* [online]. Nakladatelství VUTIUM, 2016 [cit. 2018-07-18]. DOI: 10.13164/book.oa. ISBN 978-80-214-5359-3 (PDF). Dostupné z: <http://hdl.handle.net/11012/61751>

IURIDICUM REMEDIUM. *Využití licencí Creative Commons jako cesta k efektivnějšímu sdílení informací* [online]. 2015 [cit. 2018-07-18]. Dostupné z: http://www.iure.org/sites/default/files/article/downloads/cc_tisk_7_7.pdf

MYŠKA, Matěj, Radim POLČÁK, Jaromír ŠAVELKA, Iveta SVIRÁKOVÁ a Libor KYNCL. *Veřejné licence v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. Spisy Právnické fakulty MU. ISBN 978-80-210-7192-6. Dostupné také z: <https://www.muni.cz/vyzkum/publikace/1203341>

SUBER, Peter. *Open access*. Cambridge, Mass.: MIT Press, c2012. MIT Press essential knowledge series. ISBN 978-0-262-51763-8. Dostupné také z: <https://mitpress.mit.edu/books/open-access>

Webové stránky

Creative Commons Česká republika www.creativecommons.cz

Open access v České republice www.openaccess.cz